

ISSN 2450-6486

<http://ehs.eeipsy.org>DOI: <https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2024.4.11>

This publication was made with the funds of a joint Grant of
EEIP (Ukraine - France) and ChF "Education: Future"

Людмила ОПАНАСЕНКО

Активізація здібностей до навчального цілепокладання у старшокласників- переселенців зі сходу України*

LUIDMYLA OPANASENKO. **Activation of abilities to educational goal-setting of senior pupils migrated from eastern Ukraine.** *The article defines the essence of abilities for educational goal-setting in the senior school age, their resource capabilities. The polyfunctionality of the abilities for senior pupils' educational goal-setting is analyzed. The psychological abilities of goal-setting in the study as an instrument for overcoming post-traumatic stress in 10-11 grade pupils in the conditions of war are revealed. The psychological mechanisms of activating abilities for educational goal-setting of senior pupils migrated from the east of Ukraine are determined.*

Key words: senior pupils, migrated senior pupils, goal-setting, educational goal-setting, ability to educational goal-setting, post-traumatic stress.

1. Постановка проблеми

Україна вже не один рік переживає дуже гостру і складну соціально-політичну ситуацію, пов'язану з бойовими подіями на сході країни. Свідками моторошних військових дій та їх наслідків стали тисячі мирних мешканців Донецької і Луганської областей, серед яких вагома частина – це діти. Деякі з них особисто бачили бойові сутички, погрози застосування зброї, ситуації, пов'язані з руйнацією, насиллям, пораненнями і вбивствами, інші – «пропускали крізь себе» почуті моторошні новини рідного східного регіону, емоційно глибоко «проживали» потенційну загрозу особистому життю чи життю близьких людей. Занепокоєні батьки у пошуках можливостей захисту для своїх дітей змушені були мігрувати з ними в інші куточки України, а оскільки почуття безпеки у вимушених переселенців значно похитнулося, то серед них вагому частину складають ті, для кого стан посттравматичного стресу став характерним, тісно пов'язаним із пережитою ними ситуацією війни [7].

Якщо реальні військові жахіття для дітей-переселенців залишилися фактично у минулому, то посттравматичний стрес без належної психологічної допомоги продовжує їх супроводжувати місяцями і, навіть, роками, блокуючи особистісне становлення та перешкоджаючи ефективній реалізації потенціалу у сензитивні періоди розвитку. У складних випадках без допомоги фахівців-психологів посттравматичний стрес, по мірі виснаження захисних адаптаційних резервів організму, призводить до розладу психіки, потужно впливаючи на поведінку, свідомість і самопочуття.

Особливо негативно позначається вплив посттравматичного стресу на формуванні новоутворень раннього юнацького віку: старшокласники із посттравматичним стресом не можуть зрозуміти себе і свої можливості, проявляють неспроможність стосовно особистісного і професійного самовизначення. Вони відчують серйозні труднощі у побудові подальших освітніх траєкторій, не працюють свідомо над розвитком власного інтелектуального потенціалу, що негативно позначається на формуванні свідомих цілей навчання загалом та на успішності їхньої навчальної діяльності зокрема. Така ситуація викликає занепокоєння і потребує особливої уваги шкільного психолога.

Актуальність дослідження. Потреба у психологічному супроводі навчального процесу школярів-переселенців зі сходу України з посттравматичним стресом беззаперечна, адже жодна дитина не готова до зміни умов мирного життя на військові, їй також важко адаптуватися до різкого переключення з ситуації військових подій на мир, повернутися до звичного ритму життя, активної суб'єктної позиції старшокласника у навчанні.

Активна суб'єктна позиція старшокласника – складна інтегративна характеристика особистості учня, яка актуалізує його особисті прагнення та пріоритети у навчанні. Вона передбачає усвідомлення старшокласником значення навчальної діяльності, позитивне ставлення до неї, розвиток здібностей до цілепокладання. Здібності старшокласника до цілепокладання у навчанні постають важливою умовою його інтелектуально-діяльнісної активності, являють собою стійкі психічні властивості особистості, які інтегрують ціннісні орієнтації, навчальну мотивацію, волюв якості, самостійність, рішучість, ініціативність, цілеспрямованість, відповідальність та інші особистісні характеристики [2].

Означені здібності зазвичай потужно розвиваються саме у старшому шкільному віці, проте за наявності посттравматичного стресу їх активізувати дуже складно через характерні для стану прояви депресії, підвищення рівня тривожності, продукування агресії у ситуаціях інтелектуальної напруги. Реакція на пережиті травмуючі події доповнюється також егоїстичністю, відгородженістю різкими змінами у відносинах, униканням спілкування, ворожістю, дратівливістю, вибуховістю емоційних реакцій, схильністю до надмірного переживання негативних емоцій тощо [3 с. 19].

Інтенсивність переживань при посттравматичному стресі дуже потужна, значно «придушує» здібності до навчального цілепокладання учнів старших класів, у той же час активізація цих здібностей за сприятливих умов може стати дієвим інструментом подолання означеного стану. Протягом ресурсні можливості здібностей старшокласника до цілепокладання прямо чи опосередковано неодноразово зазначали науковці-психологи, зосереджуючи свою увагу на поліфункціональності здібностей, але питання щодо їх активізації у сучасних старшокласників-переселенців зі сходу України у психологічній науці і практиці залишається нерозкритим, характеризується особливою актуальністю, науково-практичною значущістю, чим і зумовлено вибір теми дослідження.

Мета та завдання дослідження. Мета дослідження: здійснити теоретичний аналіз проблеми активізації здібностей до навчального цілепокладання у старшокласників-переселенців зі сходу України. Завдання дослідження: визначити сутність здібностей до навчального цілепокладання у старшому шкільному віці; проаналізувати їх поліфункціональні можливості; визначити психологічні механізми активізації здібностей до цілепокладання у навчанні у старшокласників-переселенців зі сходу України.

2. Аналіз останніх досліджень і публікацій

Потужна плеяда сучасних науковців активно займається вивченням різних аспектів означеної проблеми: сучасні підходи до проблеми цілепокладання досліджують І.В. Гриценко, Т.І. Малиненко; над розмежуванням змісту понять «цілепокладання» і «здібності до цілепокладання» працюють І.М. Воробйова, Ю.О. Єгорова; віковий аспект формування здібності до цілепокладання розглядається О.І. Близнецовою та Т.В. Снетирьовою; психологічні основи формування здібності до цілепокладання, а також розвиток здібності до цілепокладання у дітей 15-17 років описані в працях О.І. Близнецової, О.Г. Круглик, В.Т. Ткаченко; умови формування готовності підлітків до цілепокладання у навчальній діяльності детально презентовані Л.Ю. Єрохіною; про продуктивність навчального процесу з позиції цілепокладання у своїх публікаціях пишуть Г.М. Романова, С.І. Терещук та інші.

Вивченням проявів посттравматичного стресу на сучасному етапі розвитку науки займаються: Н.А. Агаєв, О.А. Блінов, О.О. Євдокімова, О.М. Кокун, Н.С.Лозінська, І.О. Пішко. Сьогодні особливий науковий інтерес виявляють М.Г. Лаврова, К.В. Педько, Л.А. Перелигіна та інші вчені до питання соціально-психологічних особливостей вимушених переселенців зі сходу України, досліджуючи специфіку переживання ними психотравмуючих ситуацій. Над психологічними аспектами профілактики посттравматичних стресових розладів працюють Д.Д. Романовська та О.В. Ілащук; проблеми формування стресостійкості, розвитку просоціальних навичок і навичок психологічного відновлення у школярів активно досліджують: С.О. Богданов, Т.Б. Гніда, О.В. Залеська, Н.В. Лунченко, В.Г. Панок, В.В. Соловійова та інші.

Не зважаючи на вагому кількість наукових досліджень, питання активізації здібностей до навчального цілепокладання

у старшокласників-переселенців зі сходу України детально не вивчалоя, а отже у психологічній науці й досі не визначеними залишаються його основні аспекти.

3. Викладення основного матеріалу

У сучасних наукових дослідженнях О.І. Близнецової, Л.Ю. Єрохіної, М.М. Реви, Т.В. Снегірьової характерною особливістю старшого шкільного віку визначено розвиток здібності учня до цілепокладаючої діяльності. Автори зауважують, що здібність до цілепокладання варто розглядати як динамічне системно-структурне утворення, яке інтегрує в єдине ціле прагнення досягти бажаних цілей, гнучкість у їх постановці, самостійність в опрацюванні образу мети і процесу її досягнення. Означена здібність являє собою інтегративну відкриту систему особистісних якостей, властивостей і особливостей, які забезпечують можливість реалізації значущих цілей і ступінь успішності діяльності старшокласника.

До основних компонентів здібностей до цілепокладання О.І. Близнецова відносить:

- здібність до усвідомлення мети – передбачення майбутнього результату, усвідомлення можливості досягнення мети, усвідомлення ступеню її прийнятності – співвідношення мети і потреб;
- здібність до прийняття мети – перетворення зовнішньої вимоги (вимоги діяльності, навчальної ситуації, батьківських вимог) в індивідуальну мету, вибір вимог;
- здібність до цілеутворення – попередня і кінцева побудова мети, зміна наступних цілей в залежності від результатів попередніх дій, прогнозування успішності та неуспішності майбутніх дій, визначення проміжних цілей [10, с. 35].

Здібності до цілепокладання забезпечують ефективне вирішення невизначеності в умовах наявності багатьох альтернатив, характеризують людину як суб'єкта діяльності і визначають ефективність побудови її індивідуальної траєкторії розвитку.

Ю.О. Єгорова, досліджуючи здібність до цілепокладання, вказує на чотири рівня розвитку:

- 1) нульовий рівень – здібності до цілепокладання не проявляються: мета, яка формулюється педагогами / батьками, не усвідомлюється і не приймається або

- приймається у вигляді формальних вимог стосовно дій, які необхідно виконати;
- 2) низький рівень – мета усвідомлюється тільки в ситуації, коли наявний алгоритм необхідних дій і роз'яснюється їх сенс, приймається конкретно-практична задача;
 - 3) середній рівень – усвідомлюються вимоги і практичної, і теоретичної задачі, визначається послідовність необхідних дій, прослідковується здатність до самоконтролю їх виконання у співвіднесенні з поставленою зовні метою;
 - 4) високий рівень – самостійне формулювання мети майбутньої діяльності, що значно розширює межі особистісних ресурсів [1, с. 84].

У своїх наукових дослідженнях Л.С. Яковицька зауважує не те, що особистість з розвиненими здібностями до цілепокладання має значний арсенал засобів досягнення цілей і оптимально використовує їх, вона здатна гнучко реагувати на динамічність ситуації і бути максимальною самостійною і відносно незалежною від зовнішніх впливів у побудові цілей [11].

Здібності до цілепокладання важливі для успішної реалізації будь-якої діяльності і набувають особливого значення для ефективного навчання у старшій школі. У старшокласників розвиток здібностей до навчального цілепокладання надає можливість здійснювати саморегуляцію і самоконтроль учня щодо реалізації актуалізованих і особистісно значущих освітніх завдань [4].

Зовнішнім показником розвитку здібностей старшокласників до навчального цілепокладання виступає ефективність процесу постановки і реалізації цілей навчання: продуктивність рішення завдань щодо визначення, побудови і досягнення мети при мінімальних психічних, фізичних і часових витратах. Школярі з розвиненими здібностями до цілепокладання у навчанні проявляють інтелектуальну ініціативність, креативність, раціоналізм, стратегічність, прагматизм, прогностичність, такі учні відрізняються осмисленням дій, пов'язаних з навчанням, відповідальністю за його результативність. Висока продуктивність здібностей до навчального цілепокладання у старшому шкільному віці обумовлена сформованою суб'єктною позицією. Високий рівень розвитку здібностей до навчального цілепокладання забезпечує функціонування цілісної системи стратегічних, тактичних і

поточних цілей навчання, зумовлених пізнавальними та соціально-прагматичними інтересами школярів [2].

У життєдіяльності старшокласника означені здібності відіграють специфічні функції, які позитивно позначаються не лише на результатах навчальної діяльності, а й загалом на гармонізації особистісного розвитку учня. До основних функцій здібностей старшокласника до навчального цілепокладання належать:

- 1) функція активізації навчальної діяльності: розвиток здібностей до навчального цілепокладання сприяє розвитку індивідуальних ресурсів учнів на основі підвищення рівня пізнавальної чи соціально-прагматичної мотивації; як наслідок – старшокласник стає більш активним у навчальній діяльності, підвищується якість його навчання;
- 2) стимулююча функція: кінцеві та проміжні результати діяльності виступають у якості потужних стимулів навчання; функція забезпечується самостійністю у постановці і виборі цілей, здатністю учня старших класів до вольової регуляції цілепокладання;
- 3) функція пріоритетності: пріоритетність окреслює порядок досягнення конкретної навчальної мети у часі і реалізується у визначенні особистісно-значущих пріоритетів з-поміж актуальних навчальних цілей;
- 4) регуляторна функція: старшокласник у процесі навчання спроможний якісно опрацювати образ мети, процес її досягнення і наслідки реалізації, у зв'язку з чим він стає більш гнучким у побудові цілей відповідно до змін обставин чи ситуації;
- 5) проектувальна функція: здібності до цілепокладання учня 10-11 класів характеризуються здатністю до планування свого майбутнього, визначення головних освітніх горизонтів на життєвому шляху, бачення перспективи свого особистого розвитку і здатністю співвідносити їх з реальними особистісними ресурсами, вірогідністю досягнення провідних і допоміжних цілей навчання;
- 6) організаційна функція: здібності старшокласника до цілепокладання сприяють свідомій концентрації зусиль для забезпечення ефективної діяльності, спрямованої на досягнення поставлених навчальних цілей;

- 7) функція емоційного підкріплення: навчальні цілі і процес їх побудови, що супроводжується позитивними емоційними переживаннями, виступають у якості значущих детермінант і обумовлюють успішність навчання, оскільки емоційний стан здатен здійснювати потужний енергізуючий вплив як на когнітивні процеси, так і на особистісні прояви;
- 8) функція контролю: здібності до навчального цілепокладання сприяють оптимальному функціонуванню школяра як суб'єкта навчальної діяльності, завдяки їм учень перебуває в активній рефлексивній позиції;
- 9) функція розвитку: завдяки здібностям до навчального цілепокладання старшокласник «виходить» за особисті межі і набуває нових позитивних змін щодо динаміки когнітивних і особистісних якостей;
- 10) мобілізаційна функція: за умови активізації здібностей старшокласника до навчального цілепокладання відбувається інтенсифікація розвитку моральних і вольових якостей особистості, які сприяють високоякісному виконанню навчальної діяльності, покращенню психічного стану.

Варто зауважити на поліфункціональність здібностей старшокласників до навчального цілепокладання: саме завдяки їх розвитку в учнів активізується свідомо навчальна діяльність, підкріплена внутрішніми стимулами у формі пріоритетів та проєктів освітнього майбутнього, формується здатність до самоорганізації, саморегуляції та самоконтролю в навчанні, інтенсифікується загальний розвиток особистості та мобілізуються їх внутрішні ресурси. Зважаючи на ресурсні можливості здібностей до цілепокладання у навчанні учнів, їх активізація може стати потужним засобом у роботі з посттравматичним стресом у старшокласників-переселенців зі сходу України.

Категорія переселенців, які певний час проживали в екстремальних умовах, відзначається крайньою суперечливістю і нестабільністю, які проявляються у поєднанні негативізму до оточуючих і прагнення отримати від них підтримку і співчуття. К.В. Педько, досліджуючи соціально-психологічні особливості вимушених переселенців, зазначає, що для них характерні психологічні проблеми комплексного характеру, які торкаються всіх основних сфер особистості: емоційної, когнітивної, поведінкової, мотиваційної, комунікативної. Дослідник підкреслює, що основні

порушення вимушених переселенців зі сходу країни варіюють від байдужості, пригніченості, втрати інтересів, до загальмованості, апатії та депресії, у них значно знижується рівень домагань, відзначається падіння самооцінки, важко переживається неможливість задоволення потреб як вищих, так і нижчих рівнів. Ці проблеми можуть супроводжуватися ще й випадками розладів усіх пізнавальних процесів [5, с. 202].

Старшокласники-переселенці із зони військових дій, на відміну від їхніх однолітків із стабільного середовища, характеризуються песимістичним сприйняттям себе у майбутньому, відчувають серйозні труднощі у конструюванні Я в майбутньому, у зв'язку з чим потребують особливої підтримки і допомоги фахівців-психологів в активізації їх здібностей до навчального цілепокладання, які в умовах адаптації до нового життя можуть стати потужним засобом мобілізації їх інтелектуального і творчого потенціалу, рушійною силою подальшого розвитку і становлення особистості.

У роботі над активізацією здібностей до навчального цілепокладання старшокласників-переселенців практичні психологи опираються на специфічні психологічні механізми – конструкти, що описують особливості взаємодії з учнем як з суб'єктом навчального процесу. До таких механізмів варто віднести: мотиваційний механізм (опора на внутрішні фактори мотивації старшокласника – значущі потреби, установки, інтереси, ціннісні орієнтації, мотиви, цілі і на зовнішні стимули – сприятливе соціально-психологічне середовище навчання і виховання); механізм наочності (проявляється у сукупності процесів, які призводять до формування важливих звичок і стереотипів поведінки в найбільш значущих для навчання ситуаціях); механізм підкріплення (підтримка позитивних тенденцій розвитку індивідуальних властивостей і якостей, які сприяють розвитку здібностей до цілепокладання); механізм рефлексії (відображення особистісних смислів і принципів дій на основі встановлення зв'язків між конкретною ситуацією і світоглядом особистості, що лежить в основі самоконтролю і саморегуляції в спілкуванні і в діяльності).

Зовнішнім наслідком конструктивного впливу означених механізмів постає поступова зміна поведінки у навчальній діяльності учня з пасивної на активну, покращення успішності навчання. Внутрішніми критеріями активізації здібностей до навчального цілепокладання виступають: чітко окреслені пізнавальні та

соціально-прагматичні навчальні цілі, стійкі наміри щодо якісного навчання у школі, перспективні цілі, пов'язані з майбутнім професійним вибором, а також прояв цілеспрямованості, ініціативності, рефлексивності, самостійності, відповідальності.

4. Висновки

Здібності до навчального цілепокладання виступають потужним засобом мобілізації та розвитку особистісних ресурсів старшокласників-переселенців. Їх цілеспрямована активізація – ефективний інструмент практичного психолога у подоланні посттравматичного стресу у дітей, які пережили жахіття війни. Завдяки активізації здібностей до навчального цілепокладання учні-переселенці зі сходу України набувають спроможності ефективно вибудовувати індивідуальну стратегію не лише стосовно освіти, а й життєдіяльності загалом, а отже мають вагомні шанси для успішної самореалізації у майбутньому.

References:

1. Егорова Ю.А. Способность к целеполаганию как деятельность и педагогическая категория: сущность, функции, структура, уровни развития / Ю.А. Егорова // Вестник Челябинского государственного педагогического университета. – 2013. – №3. – С. 77-90.
2. Карікаш В.І., Руденко І.М. Психологічний супровід формування ключових компетентностей учнів старших класів загальноосвітнього навчального закладу відповідно до вимог нових державних освітніх стандартів: науково-методичний посібник / В.І. Карікаш, І.М. Руденко. – Черкаси: ОІПОПП, 2014. – 48 с.
3. Корекційно-розвиткова програма формування стійкості до стресу в дітей дошкільного віку та школярів «Безпечний простір»: навчально-методичний посіб / За заг. ред. О.С Богданова, В.Г. Панка. – Київ: НАУКМА, ГЛІФ Медіа, 2017. – 208 с.
4. Круглик Е.Г. Развитие способности к целеполаганию подростков 15–17 лет / Е.Г. Круглик // Молодой ученый. – 2016. – №20. – С. 646-649.
5. Педько К.В. Соціально-психологічні особливості вимушених переселенців / К.В. Педько // Психологічні науки. – 2015. – №128. – С. 201-204.
6. Перелигіна Л.А., Мотовилець І.В. Психологічні особливості стійкості вимушених переселенців / Л.А. Перелигіна, І.В. Мотовилець // Проблеми екстремальної та кризової психології. – 2016. – Вип. 20. – С. 198-205.
7. Профілактика посттравматичних стресових розладів: психологічні аспекти. Методичний посібник / Упор.: Д.Д. Романовська, О.В. Ілашук. – Чернівці: Технодрук, 2014. – 133 с.

8. Романюк М. Співпраця психологічної служби і педагогів щодо подолання ПТСР у підлітків / М.Романюк // Практичний психолог: Школа. – 2014. – №10. – С.36-39.
9. Терещенко Л. Підвищуємо рівень стресостійкості дітей / Л.Терещенко // Практичний психолог: Школа. – 2014. – №8. – С.25-35.
10. Целеполагание в учебном процессе гуманитарного университета: Коллективная монография / Авт. коллектив: А.В.Абрамов, А.Е.Белькова, О.В.Баракова и др. – Нижневартовск: Изд-во Ниж- неварт. гуманит. ун-та, 2010. – 191 с.
11. Яковицкая Л.С. Целеполагание как механизм самореализации личности в научно-технической деятельности / Л.С. Яковицкая // Психология обучения. – 2013. – №12. – С. 64-73.

Transliteration of Reference:

1. Ehorova Yu.A. (2013). Sposobnost k tselepolahanyiu kak deiatelnostnaia y pedahohycheskaia katehoriya: sushchnost, funktsyy, struktura, urovny razvytiya / Yu.A. Ehorova // Vestnyk Cheliabynskoho hosudarstvennogo pedahohycheskoho unyversyteta. №3. S. 77-90.
2. Karikash V.I., Rudenko I.M. (2014). Psykholohichni suprovid formuvannia kliuchovykh kompetentnostei uchniv starshykh klasiv zahalnoosvitnoho navchalnoho zakladu vidpovidno do vymoh novykh derzhavnykh osvitynikh standartiv: naukovy-metodychnyi posibnyk / V.I. Karikash, I.M. Rudenko. Cherkasy: OIPOP. 48 s.
3. Korektsiino-rozvytkova prohrama formuvannia stiikosti do stresu v ditei doshkilnoho viku ta shkoliariv «Bezpechnyi prostir»: navchalno-metodychnyi posib / Za zah. red. O.S Bohdanova, V.H. Panka. – Kyiv: NaUKMA, HLIF Media, 2017. – 208 s.
4. Kruhlyk E.H. (2016). Razvytye sposobnosty k tselepolahanyiu podrostkov 15–17 let / E.H. Kruhlyk // Molodoi uchenyy. №20. S. 646-649.
5. Pedko K.V. (2015). Sotsialno-psykholohichni osoblyvosti vymushenykh pereselentsiv / K.V. Pedko // Psykholohichni nauky. №128. S. 201-204.
6. Perelyhina L.A., Motovylets I.V. (2016). Psykholohichni osoblyvosti stiikosti vymushenykh pereselentsiv / L.A. Perelyhina, I.V. Motovylets // Problemy ekstremalnoi ta kryzovoi psykholohii. Vyp. 20. S. 198-205.
7. Profilaktyka posttravmatychnykh stresovykh rozladiv: psykholohichni aspekty. Metodychnyi posibnyk / Upor.: D.D. Romanovska, O.V. Ilashchuk. – Chernivtsi: Tekhnodruk, 2014. – 133 s.
8. Romaniuk M. (2014). Spivpratsia psykholohichnoi sluzhby i pedahohiv shchodo podolannia PTSR u pidlitkiv / M.Romaniuk // Praktychnyi psykholoh: Shkola. №10. S.36-39.
9. Tereshchenko L. (2014). Pidvyshchuiemo riven stresostiikosti ditei / L.Tereshchenko // Praktychnyi psykholoh: Shkola. №8. S.25-35.

10. Tselepolahanye v uchebnom protsesse humanytarnoho unyversyteta: Kollektivnaia monohrafiia / Avt. kollektiv: A.V.Abramov, A.E.Belkova, O.V.Barakova y dr. – Nyzhnevartovsk: Yzd-vo Nyzh- nevalt. humanyt. un-ta, 2010. – 191 s.
11. Yakovytskaia L.S. (2013). Tselepolahanye kak mekhanizm samorealizatsyy lychnosti v nauchno-tekhnycheskoi deiatelnosti / L.S. Yakovytskaia // Psykholohyia obuchenyia. №12. S. 64-73.

The Author

Lyudmyla Anatolyevna OPANASENKO
*Lecturer, Department of Psychology,
V.O. Sukhomlynskyi Mykolaiv National University,
Mykolaiv, Ukraine*
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6641-4634>
E-mail: luidmilkaop@ukr.net

Abstracts

ЛЮДМИЛА ОПАНАСЕНКО. Активізація здібностей до навчального цілепокладання у старшокласників-переселенців зі сходу України. У статті визначено сутність здібностей до навчального цілепокладання у старшому шкільному віці, їх ресурсні можливості. Проаналізовано поліфункціональність здібностей до навчального цілепокладання старшокласників. Розкрито психологічні можливості здібностей до цілепокладання у навчанні як інструменту подолання посттравматичного стресу в учнів 10-11 класів в умовах війни. Визначено психологічні механізми активізації здібностей до навчального цілепокладання у старшокласників-переселенців зі сходу України.

Ключові слова: старшокласники, старшокласники-переселенці, цілепокладання, навчальне цілепокладання, здібності до навчального цілепокладання, посттравматичний стрес.

LUDMIŁA OPANASENKO. Aktywizacja umiejętności wyznaczania celów edukacyjnych wśród uczniów szkół średnich, którzy przenieśli się ze wschodniej Ukrainy. W artykule zdefiniowano istotę umiejętności stawiania celów edukacyjnych w wieku licealnym, ich możliwości zasobowe. Analizie poddano wielofunkcyjność umiejętności

wyznaczania celów edukacyjnych uczniów szkół średnich. Ujawniono psychologiczne możliwości umiejętności stawiania celów w edukacji jako narzędzia przezwyciężania stresu pourazowego u uczniów klas 10-11 w warunkach wojennych. Określono psychologiczne mechanizmy aktywizacji umiejętności stawiania sobie celów edukacyjnych u uczniów szkół średnich, którzy przenieśli się ze wschodu Ukrainy.

Słowa kluczowe: licealiści, przesiedleni licealiści, wyznaczanie celów, wyznaczanie celów edukacyjnych, umiejętności wyznaczania celów edukacyjnych, stres pourazowy.

* Матеріал підготовлений у 2017 році (коли тривав 4-й рік війни, яку в 2014 році розпочала Росія проти України) і вперше представлений на I-й Міжнародній Міждисциплінарній Асамблеї "ПІТСР: дорослі, діти та родини в ситуації війни" (8-10 грудня 2017 року, м. Київ, Україна) (Ред.)